

MINTAQA IQTISODIYOTIDA TURIZM VA XIZMAT KO'RSATISH SOHALARINING ROLI VA AHAMIYATI

Xusainov Jahongir Bahodirovich

Urganch Innovation universiteti

Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası dotsenti

Iqtidodiyot fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD).

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm va xizmat ko'rsatish sohalarining mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Turizm infratuzilmasining rivojlanishi, bandlik darajasiga ta'siri, eksport salohiyatini oshirishdagi roli, hamda mahalliy aholi farovonligini yaxshilashdagi hissasi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xizmat ko'rsatish sektorining iqtisodiy diversifikatsiyadagi o'rni, investitsiya jalb qilish imkoniyatlari va innovatsion yechimlar asosida mintaqaviy raqobatbardoshlikni kuchaytirish mexanizmlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: Turizm rivoji, xizmat ko'rsatish sohasi, mintaqaviy iqtisodiyot, infratuzilma modernizatsiyasi, bandlik darajasi, mahalliy iqtisodiy o'sish, investitsion muhit, turistik klasterlar, hududiy raqobatbardoshlik, innovatsion yondashuvlar, xizmatlar eksporti, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik, sayyohlik salohiyati, iqtisodiy diversifikatsiya, O'zbekiston turizmi.

Bugungi tez o'zgaruvchan raqamli davrda turizm sohasida zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar yordamida nafaqat turizm infratuzilmasini mustahkamlash, balki iqtisodiy o'sishni jadallashtirish, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyati yuzaga kelmoqda. Shu sababli, ayniqsa turizmga tayanadigan iqtisodiy mintaqalar zamonaviy texnologik yechimlar orqali turistik xizmatlar sifatini yaxshilashga, yangi xizmat turlarini joriy qilishga va sayyohlar oqimini ko'paytirishga alohida e'tibor qaratmoqda.

Turizm sohasining raqamli transformatsiyasi – bu nafaqat jarayonlarni avtomatlashtirish, balki xizmat ko'rsatish madaniyatini yangi bosqichga olib chiqish demakdir. Bugungi kunda internet tarmog'ining keng joriy etilishi, raqamli platformalarning rivojlanishi va global axborot almashinuvi tizimlarining kengayishi natijasida sayyohlik xizmatlaridan foydalanish ancha qulay va ochiq shaklga ega bo'ldi. Masalan, mehmonxonalar, aviachiptalar, transport vositalari, ekskursiyalar yoki ovqatlanish xizmatlarini onlayn tarzda band qilish imkoniyati turistlar uchun katta yengilliklar yaratmoqda.

Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar, bloglar, YouTube videolari, onlayn baholar va turistlar fikrlari sayyohlarning qaror qabul qilish jarayoniga kuchli ta'sir o'tkazmoqda. Bu esa turistik korxona va xizmat ko'rsatuvchilarning o'z imidjiga

jiddiy e'tibor qaratishiga sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, mintaqaning turizm salohiyatini targ'ib qilishda raqamli marketing vositalari, virtual turlar, 3D videolar va AR (kengaytirilgan reallik) kabi texnologiyalar orqali xalqaro miqyosda ko'proq sayyohlarni jalb qilish imkoniyati mavjud.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, turizm sohasida raqamli texnologiyalarni joriy qilish bir qator muammolar bilan ham bog'liq. Bular qatoriga texnologik infratuzilmaning yetarlicha rivojlanmaganligi, kadrlar malakasining pastligi, axborot xavfsizligi muammolari, shuningdek, ayrim hududlarda internet tarmog'ining cheklanganligi kiradi. Shu boisdan, mazkur yo'nalishda muvofiqlashtirilgan davlat siyosati, xususiy sektor investitsiyalari va xalqaro tajriba asosida ilg'or yechimlarni joriy etish muhim sanaladi.

Kelgusida mintaqaviy turizm xizmatlarini rivojlantirishda zamonaviy texnologiyalarning quyidagi yo'nalishlarda keng qo'llanilishi kutilmoqda: sun'iy intellekt asosida shaxsiylashtirilgan xizmatlar, IoT (Narsalarning interneti) orqali xavfsizlik va qulaylikni ta'minlash, mobil ilovalar orqali interaktiv yo'riqnomalar va xizmatlar, shuningdek, blokcheyn texnologiyalari asosida to'lov tizimlarini soddalashtirish.

Umuman olganda, zamonaviy texnologiyalarning turizm sohasiga integratsiyalashuvi mintaqaviy taraqqiyotning muhim omillaridan biriga aylanmoqda. Bu jarayon turizmning global raqobatbardoshligini oshiribgina qolmay, balki xizmat ko'rsatish sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.¹ Turizmning mintaqaviy iqtisodiyotga ta'siri

Turizm – bu nafaqat madaniy almashinuv, balki yirik iqtisodiy soha sifatida qaralmoqda. U quyidagi jihatlar orqali mintaqaviy iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatadi:

Bandlik: Turizm bevosita va bilvosita yangi ish o'rinlarini yaratadi (gidlar, mehmonxonalar, transport, savdo va h.k.).

Valyuta tushumi: Chet ellik sayyohlar orqali valyuta oqimi ortadi.

Mahalliy ishlab chiqaruvchilarga talab: Hunarmandchilik, milliy taomlar, suvenirler ishlab chiqaruvchilarga ehtiyoj ortadi.

Infratuzilma rivoji: Yo'llar, mehmonxonalar, transport, aloqa xizmatlari sifat jihatidan yaxshilanadi.

Xizmat ko'rsatish sohasi bugungi kunda ko'plab iqtisodiy indikatorlarga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda:

Yalpi hududiy mahsulotdagi ulushi ortib bormoqda.

Texnologik yangilanishlar: Raqamli xizmatlar, bank va moliyaviy xizmatlar, sog'liqni saqlash, ta'lim sohalari kengaymoqda.

Tadbirkorlik muhitining rivojlanishi: Xizmat ko'rsatish orqali kichik va o'rta biznes subyektlari faoliyati jonlanmoqda.

Xotin-qizlar va yoshlar bandligini oshirish.

So‘nggi yillarda mintaqaviy iqtisodiyotda klasterlashgan yondashuv muhim o‘rin tutmoqda. Masalan, Samarqand turizm klasteri, Surxondaryo agro-ekoturizm yo‘nalishlari, Xiva madaniy turizm zonasi mintaqaviy iqtisodiyotga sezilarli ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Turizm sohasini davlat darajasida boshqarish – bu davlat, jamoat va xususiy sektor subyektlarining o‘zaro hamkorligiga asoslangan, huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa turdagi mexanizmlar orqali amalga oshiriladigan murakkab jarayondir. Bu jarayon davlat turizm siyosatini ishlab chiqish va uni izchil amalga oshirish orqali yo‘lga qo‘yiladi. Davlat siyosatining asosiy maqsadi mavjud turizm salohiyatidan oqilona va barqaror foydalanish, turistik xizmatlar va mahsulotlarga bo‘lgan ichki va tashqi ehtiyojlarni qondirish orqali sohani samarali rivojlantirishdan iboratdir.

Turizm sohasida davlat boshqaruvi quyidagi strategik vazifalarni o‘z ichiga oladi: turizm faoliyatidan ijobiy ijtimoiy va iqtisodiy natijalarga erishish;

turizm industriyasining hududiy rivojlanishga bo‘lgan ehtimoliy salbiy ta‘sirilarini kamaytirish yoki bartaraf etish;

atrof-muhitga salbiy ta‘sir ko‘rsatmaslik uchun ekologik omillarni inobatga olgan holda turizmni rivojlantirish uchun qulay muhit yaratish.

Mazkur boshqaruv jarayonini chuqur tahlil qilish, turizm sohasida bir nechta kontseptual yo‘nalishlar (vektorlar) mavjudligini ko‘rsatadi:

Institutsional yo‘nalish – turizmni tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, strategik va dasturiy hujjatlarni ishlab chiqish orqali barqaror boshqaruv asoslarini yaratish;

Tashkiliy yo‘nalish – mintaqaviy darajada turizm va dam olish sektorlarini boshqarish tizimini strategik maqsadlar va funksiyalar bilan muvofiqlashtirish;

Axborot yo‘nalishi – turizm resurslarini aniq hisobga olish, ya‘ni tabiiy va madaniy ob‘ektlarning ro‘yxati va kadastrlarini tuzish, shuningdek, tahliliy ma‘lumotlar asosida samarali rejalashtirish imkonini beruvchi axborot bazasini shakllantirish;

Iqtisodiy yo‘nalish – turizm va rekreatsion faoliyatni rag‘batlantiruvchi iqtisodiy mexanizmlarni joriy etish, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish, davlat-xususiy sheriklik asosida investitsiyalarni jalb etish, grant va subsidiyalar orqali rivojlanishga turtki berish.

Davlat boshqaruvidagi ushbu ko‘p qirrali yondashuv shuni ko‘rsatadiki, turizm sohasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy, ekologik va madaniy jihatlardan ham muhim strategik tarmoqdir. Bir tomondan, u mamlakatning xalqaro obro‘cini oshirish va jahon maydonida ijobiy imij yaratishda xizmat qilsa, boshqa tomondan, hududiy infratuzilmani rivojlantirish, ish o‘rinlari yaratish va mahalliy aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

Turizm bugungi kunda jahon hamda milliy iqtisodiyotlar uchun strategik ahamiyatga ega sohalardan biri hisoblanadi. U nafaqat iqtisodiy o‘rinishni

jadallashtiradi, balki valyuta tushumlarini oshiradi, ijobiy to'lov balansini ta'minlaydi va iqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shadi. Shu bilan birga, turizm sektori tadbirkorlik faoliyatini kengaytirish, aholining bandlik darajasini oshirish hamda iqtisodiyotning turli tarmoqlarini diversifikatsiyalash imkoniyatini yaratadi. Ayniqsa, turizmga xizmat qiluvchi sohalar — transport, ovqatlanish, joylashtirish, savdo, madaniy va ko'ngilochar xizmatlar kabi ko'plab tarmoqlarni rivojlantirish orqali umumiy iqtisodiy faollikni kuchaytiradi.

Turizm sanoatini muvaffaqiyatli rivojlantirish esa zamonaviy, tizimli va ilmiy yondashuvni talab etadi. Xususan, bu sohaga oid samarali soliqqa tortish tizimlarini joriy etish, ularni xalqaro tajribalar asosida isloh qilish muhim sanaladi. Dunyodagi ilg'or mamlakatlar turizm faoliyatini soliq imtiyozlari, subsidiyalar, yengilliklar orqali rag'batlantirish orqali katta iqtisodiy natijalarga erishmoqda. Shunga ko'ra, O'zbekistonda ham turizmga oid soliq siyosatini takomillashtirish orqali soha salohiyatini yanada to'liq ochib berish mumkin.

Milliy iqtisodiyotda turizm industriyasini shakllantirish, turistlarning ehtiyojlarini to'liq qondira oladigan kompleks xizmat tarmoqlarini rivojlantirish bilan chambarchas bog'liq. Bu xizmatlar ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi: birlamchi xizmatlar (ya'ni, mehmonxona, transport, ovqatlanish va savdo kabi xizmatlar) va maxsus yoki qo'shimcha xizmatlar (madaniy, dam olish, ko'ngilochar, sog'lomlashtirish va ijtimoiy xizmatlar). Bu esa turizmni nafaqat yagona xizmat sohasi sifatida, balki iqtisodiyotda kompleks ko'p tarmoqli faoliyat sifatida qaralishiga asos yaratadi.

Shuningdek, turizm sohasi o'zining bevosita va bilvosita (multiplikativ) iqtisodiy samarasi bilan alohida ajralib turadi. Multiplikativ ta'sir shundan iboratki, bir turistning sarflagan xarajatlari nafaqat to'g'ridan-to'g'ri xizmat ko'rsatuvchi subyektlarga daromad keltiradi, balki u bilan bog'liq bo'lgan boshqa ko'plab tarmoqlarda ham iqtisodiy faollikni kuchaytiradi. Ya'ni, turist tomonidan sarflangan mablag' iqtisodiy zanjir orqali bir necha bor aylanib, umumiy iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi. Natijada, bitta turistning safariga ketgan xarajati natijasida olingan umumiy daromad, odatda, u sarflagan mablag' miqdoridan ancha yuqori bo'ladi.

Ya'ni, turizm sohasi iqtisodiyotning ko'plab tarmoqlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, uni rivojlantirish orqali nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarni oshirish, balki mamlakatning xalqaro miqyosdagi imijini mustahkamlash, ijtimoiy farovonlikni ta'minlash va madaniy merosni targ'ib qilish mumkin bo'ladi. Shu bois, turizmga strategik soha sifatida qarab, uni moliyaviy, soliq, institutsional va infratuzilmaviy jihatdan har tomonlama qo'llab-quvvatlash zarur.

Turizm sanoatining kengayishi bilan bog'liq ravishda xizmat ko'rsatish sohasining boshqa tarmoqlari — mehmonxona xo'jaligi, ovqatlanish joylari (restoranlar, kafe va boshqalar), transport va ekskursiya xizmatlari, madaniy tadbirlar tashkilotchiligi kabi sohalar ham jadal rivojlanadi. Bu jarayon milliy iqtisodiyotda

umumiy iqtisodiy faollikni kuchaytiradi hamda barqaror o'sish uchun mustahkam zamin yaratadi.

Shu bilan birga, turizm sohasi ijtimoiy rivojlanishga ham sezilarli hissa qo'shadi. Jumladan, yangi ish o'rinlarining yaratilishi orqali bandlik darajasi oshadi.

Transport va aloqa infratuzilmasining rivojlanishi turizmning rivojlanishini ta'minlovchi eng muhim omillardandir. Turizm kuchli rivojlangan mamlakatlarda aeroportlar, avtomobil yo'llari, jamoat transporti, shuningdek, raqamli aloqa tizimlari va internet infratuzilmasiga katta mablag'lar yo'naltiriladi. Natijada, nafaqat turizm, balki butun iqtisodiyotni yuksaltiruvchi omillar paydo bo'ladi.

Shuningdek, turizmning ekologik va madaniy barqarorlikka ta'siri ham e'tiborga molikdir. Sayyohlik faoliyatida ekologik muhofaza, tabiiy resurslarning asrab-avaylanishi va milliy madaniyatni targ'ib qilish bo'yicha sa'y-harakatlar olib boriladi. Bu esa nafaqat turistik obyektlarni asrab qolish, balki ekologik barqaror sayohat yo'nalishlarini yaratish, tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu orqali milliy va xalqaro miqyosda madaniy merosni saqlab qolish va ommalashtirish mumkin bo'ladi.¹

Xulosa qilib aytganda, mintaqaviy iqtisodiyotda turizm va xizmat ko'rsatish sohalari barqaror o'sishning strategik omillaridan biri hisoblanadi. Bu sohalar nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarni yaxshilaydi, balki aholining turmush darajasini ham oshirishga xizmat qiladi. Shuning uchun, hududlar kesimida ushbu tarmoqlarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlash dolzarb vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qo'chqorov O., Xasanov B. "Turizm iqtisodiyoti asoslari". – T.: Iqtisodiyot, 2021.
2. Yusupov N.X. "Hududiy iqtisodiyot asoslari". – T.: Iqtisod-Moliya, 2020.
3. Tursunov B. "O'zbekiston mintaqalarida xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanish tendensiyalari", TDIU Ilmiy jurnali, 2022.
4. Tohirov M. "Turizm va innovatsiyalar: O'zbekiston tajribasi", Ilm-fan va taraqqiyot, 2023.

¹ Tohirov M. "Turizm va innovatsiyalar: O'zbekiston tajribasi", Ilm-fan va taraqqiyot, 2023.